

ИНОКЕНТИЈЕ III И ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА¹

Сажетак: Циљ рада је да прикаже какав су однос имали црква у Риму са једне, и Србија и Бугарска са друге стране. Основно начело историјске методологије јесте да се историјске синтезе и радови пишу на основу историјских извора. Следећи ово начело у раду је коришћено неколико извора, пре свега на латинском, битних за израду овог рада. На самом почетку XIII века Римска црква, а у време понтификата Инокентија III (1199–1216), имала је велики утицај на простор југоисточне Европе који ће доживети велике промене. Циљ Рима да се остваривањем уније потчини што већи број земаља и Четврти крсташки рат оставио је озбиљне последице и на Србију и на Бугарску. Ове две државе су у једном немирном добу покушавале да обезбеде своју самосталност и потврде је на међународном плану. Стефан Немањић (1198–1228) и Клојан (1197–1207) су успостављајући однос са Инокентијем III желели да добију краљевске круне које је додељивао папа.

Кључне речи: Римска црква, Инокентије III, југоисточна Европа, Србија, Бугарска, круна

Простор југоисточне Европе који дели Рим и Цариград,² још од Велике шизме из 1054. године, представља интересантно подручје на којем су се укрштале разноврсни интереси. Југоисточна Европа с почетка XIII века доживеће велике промене. Постоји неколико сила чији су се интереси укрштале на том простору. Прва у низу била је Византија. Као сила која је владала поменутиим подручјем истицала је своја права, а када је њена моћ била у успону, она је та права и остваривала. Након 1204. године и пада Цариграда њени интереси не нестају, постају само другачији. Друга држава би била Угарска, која је желела да свој утицај прошири у југоисточној Европи новим освајањима према Цариграду. На том путу стајали су јој Срби и Бугари. Угарска је већ

¹ Овај рад представља скраћену верзију завршног рада који носи исти наслов. Овом приликом се најсрдачније захваљујем проф. др М. Антоновићу на упућеним саветима и сугестијама.

² М. Антоновић, *Срби и Лионска унија*, 950 година од великог раскола (1054) и 800 година од пада Цариграда у руке крсташа (1204), изд. Православни богословски факултет Универзитета у Београду, Београд 2004, 113–131.

с почетка владавине Стефана Немањића отпочела са нападима.³ Посебни су интереси папства које је желело да прошири свој утицај и на југоисточну Европу, користећи сваку zgodну прилику како би се успоставио папски примат.⁴ С краја XII века јавља се врло занимљив покрет међу становницима југоисточне Европе. Срби и Бугари су по први пут делили власт на истом простору, иступајући не само ради ослобођења од византијске политичке доминације већ са идејом стварања државне и црквене организације на националним начелима.⁵

Позивајући да се ослободи Света земља, Инокентије III није ни могао да наслути шта ће се догодити. Након седам месеци свог понтификата Инокентије III је позвао у једном писму, августа 1198. године, целокупни Запад, да се ослободи Света земља. Веровао је да ће Римска црква имати велику улогу у организовању и вођењу крсташког похода. Међутим финансијски проблеми крсташког рата, које је и папа желео да реши увођењем посебног пореза, показале се кобним.⁶ Папа је изгубио жељену контролу над крсташком војском. Венеција је искористила повољан тренутак и задовољавајући своје потребе употребила крсташе. Уместо сукоба са неверницима пала су два хришћанска града, Задар и Цариград. Византијско царство је доживело крах. Ни претња Инокентија III упућена крсташима да ће бити изопштени из Цркве, у чије име су кренули, није уродила плодом.⁷ Инокентије III је био ужаснут вешћу о паду Цариграда. Међутим убрзо у писму које је упутио римокатоличким прелатима Француске, изразио је да пад Грчког царства јесте Божија воља и да су Грци поново кренули стопама Свете Римске Цркве.⁸

Мир на Светој Гори, међу монасима нарушио је пад Цариграда и долазак латинске управе, чиме се Света Гора нашла под влашћу Солунске краљевине.⁹ О самим односима Латина и светогорских монаха највише сазнајемо из неколико писама које је упутио папа Инокентије III.¹⁰ О самом стању на Светој Гори, говори и Сава наводећи *метеже* који су настали.¹¹ Најодговорнији за такво стање и метеже био је латински епископ од Севасте. Папа Инокентије III је у оваквој ситуацији желео да оствари унију и оствари примат Римске цркве. Како

³ Smičiklas T. *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae II*, Zagrabiae 1904, 296.

⁴ Ф. Дворник, *Словени у европској историји и цивилизацији*, Београд 2001, 122–123.

⁵ Ф. Успенски, *Историја Византијског царства од 11. века до 15. века*, Београд 2000, 292.

⁶ Norman Housley, *The thirteenth-century crusades in Mediterranean*, *The New Cambridge Medieval History*, Volume V c. 1198–c. 1300. ed. by David Abulafia, Cambridge 1999. 569–570.

⁷ A. Potthast, *Regesta pontificum romanorum*, vol. 1, Graz, 1874. 162; Smičiklas T. *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae III*, Zagrabiae 1904. 37, 55.

⁸ *Patrologia Latina*, ed. J. P. Migne (Paris, 1844–1864), Том 215: 636. даље (*P.L. Том*)

⁹ М. Живојиновић, *Света Гора око 1204. године*, 950 година од великог раскола (1054) и 800 година од пада Цариграда у руке крсташа (1204), изд. Православни богословски факултет Универзитета у Београду, Београд 2004, 91–99.

¹⁰ P. L. Том 215: 1030; P. L. Том 216: 229; P. L. Том 216: 957.

¹¹ Свети Сава, *Сабрани списи*, пр. Димитрије Богдановић, Београд 1986. 116.

је Атос, још од средине X века био центар монастицизма и православног духовног живота уопште, католички лидери су увидели да би остваривање уније са Светом Гором имало за последицу веома снажну поруку али и утицало на остале да следе њен пример.¹² Међутим, одлука да се Света Гора потчини и оствари жељена унија на челу са латинским бискупом од Севасте није била најсрећнија одлука Римске цркве. Саградивши замак, из којег је пљачкао манастире и мучио монахе, епископ од Севасте оставиће дубоки траг и један негативан став светогорских монаха према Латинима.¹³ О недоличном понашању говори и сам Инокентије у писму упућеном архиепископу Хераклеје и епископима Кардице и Термопила, а са налогом за смењивање епископа од Севасте: „намете и грозоте које је починио нису достојне да буду поменуте“.¹⁴ Сама промена управника Свете Горе није донела жељени мир ни током наредних година, због тога су се монаси обратили и затражили заштиту од папе Инокентија III. У новом писму које је упутио, папа је потврдио раније слободе које су поседовали и ставио Свету Гору под заштиту Римске цркве.¹⁵ Овим чином, светогорски монаси су јасно признали примат Римске цркве и врховну власт папе. Такво стање, није било реално у пракси и вероватно је била само пука формалност која је трајала за живота папе Инокентија III. Да је стање заиста такво, говори нам и чињеница да је наследник на папском престолу Хонорије III (1216–1227), говорио за светогорске монахе да су непослушни бунтовници.¹⁶

Стварање независне српске државе у време Стефана Немање (1168–1196) из основа је изменило дотадашње стање и у политичком али и црквеном погледу. Средиште државе, за разлику од прилика у XI веку, пренело се и учврстило у српским земљама у унутрашњости. Иако је улога католичких области приморја одувек била велика, Немања је у византијском свету тражио и налазио изворе и узоре верског живота и црквене организације. Епископија у Расу постала је верско и политичко средиште земље.¹⁷ Међутим, нема разлога за сумњу да су односи између Стефана Немање и Римске цркве били лошији. Да је било веза са Папском куријом указује нам и писмо Стефана Немањића упућено Риму у којем се он позива на приврженост и истицао је пример свога оца у том смислу.¹⁸

¹² J. Fine. *The Late Medieval Balkans. A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest*, University of Michigan 1994. 91–92. даље (J. Fine. *The Late Medieval Balkans*).

¹³ Д. Оболенски. *Шест византијских портрета*, Београд 1996, 139.

¹⁴ P. L. Том 216: 229. (писмо је датовано на 30. март 1210. година)

¹⁵ P. L. Том 216: 957. (писмо је упућено игуману Велике лавре и другим игуманима и калуђерима, "Sancti Athanasii caeterisque abbatibus et monacis Montis-Sancti")

¹⁶ Д. Оболенски. *Шест византијских портрета*, 139–140; М. Живојиновић, *Света Гора око 1204. године*, 91–99. J. Fine. *The Late Medieval Balkans*. 92–93.

¹⁷ В. Марковић, *Православно монаштво и манастири у средњовековној Србији*, Београд 2002, 110; *Историја српског народа I*, Београд 1981. (Ј. Калић) 261. даље (ИСН I).

¹⁸ Ј. Калић, *Црквене прилике у српским земљама до стварања архиепископије 1219. године*, Сава Немањић-Свети Сава. Историја и предање, изд САНУ, Београд 1979, стр. 27–53. даље (Ј. Калић, *Црквене прилике у српским земљама*, 27–53).

Писмо Стефана Немањића упућено Инокентију III

Инокентију, милошћу Божијом, врховном свештенику и васељенском папи Римске цркве блажених апостола Петра и Павла, Стефан, истом милошћу и вашим светим молитвама, велики жупан целе Србије, поздрав, као свом врховном оцу. Примили смо посланике Твоје Светости и разумели смо добро, оно што су казивали како у писму тако и усмено твоји часни посланици, капелан Иван и упођакон Симон. Захваљујемо се великој Светој столици, која Нас није заборавила, свог сина, него је учинила да се Нас сети. Што се нас тиче, да знаш да мислимо ходати заувек стопама Римске цркве, како је ходао наш отац, благе успомене, и увек вршити наредбе Римске цркве, штавише желимо да прво пошаљемо Светој столици наше посланике. Међутим, већ смо разговарали са твојим часним посланицима, те ће они усмено обавести ти Твоју светост за оно што смо им рекли.¹⁹

Ову приврженост и како се наводи у писму опредељење да се хода стопама Римске цркве треба разумети искључиво политички, као потреба да се остваривањем приснијих односа и обећањима дође до жељеног циља, односно круне. Папа Инокентије III је већ 1202. године донео одлуку да изађе у сусрет Стефаној молби и пошаље му круну.²⁰ Стефанова молба у Риму била је примљена добро и све је изгледало као да ће Рим потчинити још једну земљу. Папа је одредио и легата, кардинала Јована из Албана у Лацију, који је требало да обави крунисање. Негативна промена до које је дошло у ставу Рима последица је ескалирања сукоба између Стефана Немањића и Вукана и мешања у истом од стране угарског краља Емерика (1196–1204), а који пружа подршку у успостављању новог великог жупана Вукана.²¹ Утицај Рима засигурно је био повећан, но то није утицало да и сам Вукан и огранак породице Немањића на чијем је челу, постану ревносни католици. То је била само неопходна подршка, а која је требало да успостави Вукана на чело државе.²² Међутим, Вуканова влада над свим српским земљама кратко је трајала и није ништа успела значајније

¹⁹ *Litterae magni lupani totius Serviae, qui pontifici se offert atque commendat. Innocentio dei gratia summo pontifici et universali pape Romane ecclesie beatorum Apostolorum Petri et Pauli, S. eadem gratia et sancta oratione vestra Magnus lupanus totius Servie, Salutem tamquam patri suo spirituali. Litteras sanctitatis vestre recepimus et bene intelleximus, et que venerabiles legati vestrim scilicet I. Capellanus et Symon subdiaconus, tam in litteris quam in ore eorum narraverunt nobis. Nos autem semper consideramus in vestigia sancte Romane ecclesie, sicut memorie pater meus, et preceptum sancte Romane ecclesie sepe custodire, et in proximo legatos nostros vellemus transmittere ad sanctitatem vestram. Nos atem locuti sumus dictis venerabilibus tuis legatis, quoniam ipsi cum ore eorum narrabunt sanctitati vestre eloquia mea.* August Theiner, *Veterea monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia*, Romae 1863, I, 6. даље (A. Theiner, *Mon. Slav. I*)

²⁰ A. Theiner, *Mon. Slav. I*, 36.

²¹ ИСН I, 266–268. (С. Ћирковић)

²² У прилог оваквој тврдњи иде да је сам Вукан сахрањен у Студеници, његов син Ђорђе је сахрањен у Сопоћанима. Други син, Стефан, ктитор је манастира Мораче, док се трећи син Димитрије замонашио (Давид) и подигао манастир посвећен Благовештењу (касније по свом ктитору манастир је добио назив Давидовица).

да измени у њиховом црквеном поретку. Тако ни католичка црквена организација није успела да продре у Рашку у овако кратком периоду.²³ Да је папа Инокентије III радио на очувању Вукана на место великог жупана и да се залагао у том смислу, говори и писмо које је упутио Калојану. У њему је папа затражио да успостави мир и добре односе са Вуканом.²⁴ Током 1204. године дошло је до великих промена, које ће посебно утицати на народе који су живели на простору југоисточне Европе. Византијско царство је било захваћено прилично снажним дезинтеграционим процесима. Четврти крсташки рат је условио њен нестанак. Тиме је нестала држава која је сматрала да јој припада неоспориво право на универзалну власт над читавом хришћанском васељеном. Тај велики процес довео је до нове ситуације и распореда снага и на југоистоку Европе. У поређењу са суседном Бугарском, и њеним владаром Калојаном, која је више била увучена директно у догађаје насталих након пада Цариграда, српска држава и Стефан Немањић су због географске удаљености у први мах били ван тих догађаја. На ове просторе је посебно утицала и ситуација у Угарској, у којој ће доћи до промене на престолу и која је била у сукобу са Калојаном.²⁵ Свих тих дешавања били су свесни и Вукан и Стефан те су борбе до 1205. године прекинуте и успостављени су односи какви су постојали пре избијања сукоба.²⁶ Србија је ушла у 1205. годину изморена грађанским ратом.²⁷ Нова структура моћи успостављена у југоисточној Европи приморала је и Србију да преиспита своју спољну политику и прилагоди се новим околностима. Зато је била неопходна знатна дипломатска вештина. Такву вештину поседовали су Стефан Немањић и Сава.²⁸ Стефан Немањић је био свестан да поновно обраћање Риму и папи за краљевско одличје може да изазове ново супротстављање Угарске и сукоб са њом. Требало је ојачати положаје државе и на спољном и унутрашњем плану. Такозвана западна оријентација Стефана Немањића је у потпуности прожета својим јасним узором – Византијом. Прво на чему су браћа *радила* јесте успостављање култа владара светитеља.²⁹ Оно што је црква учинила јесте да је Немањиће обавила светачким ореолом чиме су стекли поштовање веће него било која владајућа породица у Источној Европи.³⁰ Преносом моштију Симеона у Студеницу³¹ и његовом канонизацијом, извршена је на један начин и политичка манифестација. Сава је у својству игумана Студенице почео да преду-

²³ Ј. Калић, Црквене прилике у српским земљама, 27–53.

²⁴ P.L. Том 215: 240 (писмо је датована 10.09.1203.)

²⁵ ИСН I, 270. (С. Ћирковић)

²⁶ М. Благојевић, Д. Медаковић. Историја српске државности, књига 1, Нови Сад 2000. 126.

²⁷ Доментијан, Живот светога Саве и Живот светога Симеона, пр. Радмила Маринковић, Београд 1988. 302.

²⁸ Д. Оболенски. *Шест византијских портрета*, 145.

²⁹ М. Благојевић, Д. Медаковић. Историја српске државности, књ. 1, 127–132.

³⁰ Д. Оболенски. *Шест византијских портрета*, 143.

³¹ Свети Сава, *Сабрани списи*, пр. Димитрије Богдановић, Београд 1986, 116–117; Стефан Првовенчани, *Сабрани списи*, пр. Љиљана Јухас-Георгијевска, Београд 1988, 88.

зима кораке, који ће пре свега манастир претворити у стожер, у том тренутку непостојеће Српске цркве.³² Радећи на организацији црквеног, духовног живота Сава је предузео један од корака ка аутокефалности. О његовом деловању током боравка у Србији, као архимандрита Студенице, говори Доментијан.³³ Да је Византија присутна у идеолошком смислу и да је она заиста и даље једини узор говори нам и натпис у куполи Цркве свете Богородице у Студеници настао током 1207/08. године, у коме се и поред тога што Византија после 1204. године не постоји, истиче Немања на првом месту као сват грчког цара Алексија.³⁴ Византија је преко Свете Горе и њеног најбољег ученика Саве, дала чврст печат православља. Врхунац те политике десиће се 1219. године. Но требало је добити и политичко признање. Са почетком XIII века Венеција је постала једна од најугајенијих држава. Стефан Немањић био је свестан политичке реалности, била је неопходна сва подршка како би се стигло до краљевске круне. Тако је склапање новог политичког брака са унуком венецијанског дужда Енрика Дандола, Аном Дандоло, требало управо и да послужи том циљу.³⁵ Прилика која се убрзо указала Стефану Немањићу није остала неискоришћена. Угарски краљ Андрија II је из Сплита 1217. године отишао у крсташки поход. То је дало простора Немањићу за деловање. „У исто време господар Србије или Рашке Стефан, који се називао великим жупаном, пошаље изасланике до Римске столице и испослује од врховнога свештеника Хонорија краљевску круну. Он је био послао изасланика из своје најуже пратње, који дође и круниса га као првога краља своје земље.“³⁶ Према правилима Римске цркве, круну је из Рима донео папски легат и извршио крунисање.³⁷ Обред је био у потпуности католички. Сасвим природно круна није стигла као израз добре воље Рима већ „*Quid pro quid*“, признавањем врховне власти папе и универзализма Римске цркве. Формално признавши папску власт добио је краљевско одличје а да притом црквена организација и православље нису ни доведени у питање. Са друге стране то не значи да су наступили лоши односи са Римском црквом. Да је тако видимо и из писма Стефана Првовенчаног упућено папи Хонорију III. У њему је изражена жеља да се остане у добрим односима са Римом.³⁸

³² Љ. Максимовић, *Србија и последице IV крсташког рата*, 950 година од великог раскола (1054) и 800 година од пада Цариграда у руке крсташа (1204), изд. Православни богословски факултет Универзитета у Београду, Београд 2004. 61–75.

³³ Ђ. Слијепчевић, *Историја српске православне цркве I*, Београд 1991, 65–67.

³⁴ *ИСН I*, 276, 408. (В. Ђурић)

³⁵ *ИСН I*, 299. (Б. Ферјанчић)

³⁶ *Eodem tempore Stephanus dominus Servie sive Rasie, qui megaiupanus appellabatur, missis apocrisariis ad Romanam sedem impetravit ab Honorio sumo pontifice coronam regni; direxit namque legatum a latere suo, qui veniens coronavit eum primumque constituit regem terre sue.* Thomas Archidiacons, *Historia Salonitica*, ed. Franjo Rački, Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium 26, *Scriptores 3* (Zagreb, JAZU, 1894), поглавље XXV, преузето са сајта (http://reacle.org/bloodwolf/historiens/thomasdesplit/histoire12.htm#_ftnref6 датум преузимања 01.04.2012)

³⁷ Ј. Калић, *Рашка краљевина*, ЗРВИ XLI (2004), 183–189.

³⁸ *Sanctissimo patri et domino Honorio, romane sedis, ecclesie universali pontifici, Stephanus dei gratia*

Иако је скоро два века под управом Византије, Бугарска је остала карактеристична по својим политичким и културним традицијама. Као респектабилна сила Бугарска ће се утврдити у југоисточној Европи, чак и са претензијама на Цариград.³⁹ Бугарски владар Калојан (1197–1207) је управо личност која изводи Бугарску на нови пут и захваљујући односима са Римском црквом даје јој карактер самосталне државе, независне од Царства.⁴⁰ Сама преписка је отпочела 1199. године писмом папе Инокентија III, упућено Калојану.⁴¹ Калојан, позивајући се на пређашње крунисане поглаваре Бугарске и са жељом да се врати Римској цркви, тражи одличја и круну. То је крајњи циљ бугарског владара. У преписку са папом Инокентијем укључују се и други чиниоци бугарске власти, на првом месту архиепископ Василије. Он ће тражити од Инокентија III да испуни молбу његовог владара Калојана.⁴² Догађаји из 1203–1204. године из основе су променили политичку ситуацију на европском југоистоку. Бежећи из Цариграда цар Алексије III Анђео и патријарх Јован X Каматир обратили су се Калојану, са предлогом да му признају његову владарску титулу и да се Бугарска црква уздигне у ранг патријаршије.⁴³ За Бугаре, престиж Царства је био потпуно срушен. Калојан је одбио понуду. О овом догађају говори сам Калојан у писму које је упутио папи Инокентију III. Овим чином Калојан је нудио још један, наводно, доказ његове искрене жеље за унијом са Римом.⁴⁴ Калојан је успоставио пријатељску политику према папству, што је кулминирало црквеном унијом и крунисањем од стране кардинала Лава титулом: *Краља Бугара и Влаха*, 8. новембра 1204. године.⁴⁵ Да ће до овог чина доћи говори нам и писмо које Инокентије III послао Калојану почетком 1204. године. У споменутом пис-

totius Servie, Dioclie, Tribunie, Dalmatie atque Chlumie rex coronatus, inclinationem summe fidelitatis constantia. Quemadmodum omnes christiani diligunt uos et honorant, et pro patre et domino retinent: ita nos desideramus sancte romane ecclesie et vestri fidelem filium nominari, affectans quod benedicto et confirmatio dei et vestra sit, si placet, super coronam et terram nostram semper manifeste. Et ob hoc uobis nostrum episcopum Metodium nomine destinamus, ut quicquid ex uestri sanctitate et voluntate processerit; nobis per latorem presentium litteris, si placet, rescribatis. F.Rački, Pismo prvovjenčanog kralja srpskoga Stjepana I папи Honoriju III године 1220, *Starine Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti* 7, Zagreb (1875), 53–55.

³⁹ Alain Ducellier, *Albania, Serbia and Bulgaria, The New Cambridge Medieval History, Volume V c. 1198–c. 1300.* ed. by David Abulafia, Cambridge 1999. 779.

⁴⁰ Ф. Успенски, *Историја Византијског царства*, 297.

⁴¹ P.L. Том 214: 825; A. Theiner, *Mon. Slav.* I, 11.; A. Potthast, *Regesta pontificum romanorum*, vol.1, 89. Латински извори за Българската история том III, Издание на Българската Академия на Науките София, 1965. 308–309. даље (ЛИБИ, III).

⁴² P.L. Том 214: 1115–1116; A. Theiner, *Mon. Slav.* I, 17.

⁴³ Иван Дујчев, *Сава Немањић-Свети Сава, Свети Сава у Бугарској историји*, Историја и предање, изд САНУ, Београд 1979, стр. 443–451.

⁴⁴ P.L. Том 215: 155–156; A. Theiner, *Mon. Slav.* I, 20–21; ЛИБИ, III, 319–320; J. C. Moore, *Pope Innocent III*, 123.

⁴⁵ Dimiter G. Angelov, *Prosopography of the Byzantine World (1204–1261) in the Light of Bulgarian Sources, Identities and Allegiances in the Eastern Mediterranean after 1204*, London 2011. 102–103.

му говори се и о дозволи Калојану да кује новац са својим ликом.⁴⁶ Калојан је добио своју круну из Рима. Но, папа је деловао опрезно и доделио је како смо видели краљевски наслов и ништа више, док је архиепископ трновски Василије учињен *примасом* Бугарске. Калојану то није сметало и он је наставио себе да назива царем, а свог примаса патријархом. То се и види током целокупне преписке између Калојана и Инокентија III. Док се Калојан назива „*imperator*“, Инокентије за свог саговорника употребљава речи „*nobilis viro*“ или „*rex*“.⁴⁷ Инокентије III је по сваку цену желео да Бугарску одржи у оквиру Римске цркве и да тек оствареној унији да изгледе да преживи. Али приближавање Бугара и Рима никуда није одвело. Стиче се утисак да бугарски владар није стигао да се прилагоди новом поретку који је долазио из Рима. Бугарска власт се брзо распадала под унутрашњим и спољним притиском за време цара Борила (1207–1218). Показало се да је Калојанова смрт била истинска катастрофа за његово царство. Узурпатор престола, Калојанов синовац, Борил који се одмах оженио његовом удовицом, није био у стању да управља великом државом на чијем челу се ипак јако дуго одржао (1207–1218).⁴⁸ Папство није имало успеха са Калојановим наследником Борилом. Иако узурпатор коме је била потребна папина помоћ, Борил је управљао Црквом у византијском духу, сазивајући Сабор у Трнову против јеретичког богумилског покрета. Мада је папа послао кардинала у Бугарску у време Сабора, његове процедуре су биле потпуно источне и у складу са византијским духом.⁴⁹

Са једне стране на Истоку, увек је присутна и активна византијска политичка теорија о једном цару (римском) са седиштем у Цариграду и он никога не може учинити независним владаром или дати краљевску круну. Његов „максимум“ у политичком смислу јесу даривања разних византијских титула, а којима дариваног уводи у византијски свет. Оно што је пак Византијско царство и Цариградска патријаршија (у нашем случају тада измештена у Никеји) радила и дозвољавала јесте формирање помесних Цркава, са службом на народном језику. Са друге стране, на Западу је ситуација другачија. Папа који је имао власт над световним владарима и који се позивао на Константинову даровницу,⁵⁰ могао је да дарује круну и тако произведе владара. Међутим, јединство цркве у Риму је непобитна и она не познаје систем који је заступљен у Цариграду. Принцип Римске цркве, једно тело-једна глава, нешто је од чега се никада није одустало.

У оваквим околностима можемо да говоримо о заједничким чиниоцима, а пре свега спољне политике Србије и Бугарске чији ће епилог бити исти. Њихо-

⁴⁶ P.L. Том 215: 277–280; ЛИБИ, III, 323–327; J. C. Moore, *Pope Innocent III*, 126–128.

⁴⁷ Ф. Дворник, *Словени у Европској историји и цивилизацији*, 130.

⁴⁸ Ф. Успенски, *Историја Византијског царства*, 410.

⁴⁹ Ф. Дворник, *Словени у Европској историји и цивилизацији*, 131; J. Fine. *The Late Medieval Balkans*, 113.

⁵⁰ Што се тиче Константинове даровнице, Џон Мур се у биографији о Инокентију III осврнуо и на ово питање и констатовао да је Инокентије само једанпут и то у сасвим другом смислу и потреби се позивао на овај докуменат.

ва тежња је политичке природе и има за циљ „међународно признање“. Иако су обе државе биле у великој мери самосталне и пре пада Цариграда 1204. године оне су природно тежиле свом даљем политичком развоју. Тај нови ступањ развоја се огледа у добијању краљевске круне из Рима 1204. односно 1217. године. Заједничка компонента политике Србије и Бугарске јесте управо та везаност за Рим, али која је искључиво политичке природе. Иако су неспорно и Србија и Бугарска, па и Света Гора, признали врховну власт папе то се показало како у духовном погледу тако и у остваривању уније и примата Рима неоствареном претензијом. Обновљено Бугарско царство с краја XII и почетком XIII века носило је многе елементе државне структуре и политичке традиције Византије, што је у крајњој линији карактеристично и за Србију.⁵¹ Бугарска је за разлику од Србије отишла један корак даље у својим захтевима, тражећи аутокефалност за своју цркву. Иако је Калојан тврдио: „quia imperium sine patriarcha non staret“, ипак Инокентије III није доделио царску круну коју је Калојан тражио, још више је било разлога да не додели титулу патријарха, већ само титулу примаса. Са друге стране, Србија ће своју црквену самосталност изборити на другој страни, из Никеје и сасвим легитимно успоставити аутокефалност. Док су бугарски владари били велики освајачи и никад нису подизали монументалне задужбине, дотле су српски владоци читава три века зидали много и богато, својим сјајним задужбинама обављајући једно значајно дело, културно-политичко и религиозно.⁵² Бугарски владари нису успели да уједине световно и духовно, за разлику од својих суседа Немањића, који су са својим родоначелником на самоме почетку успели у стварању светородне династије. Ипак суштинску разлику ће представљати личност Саве, јер је његов допринос на пољу учвршћивања православља у Србији био неизмеран. Католичанство и Римска црква на простору југоисточне Европе нису добили онако вредну и заслужену награду као што се на први поглед то можда и чинило. На крају XII века две династије су отпочеле своје политичко, духовно и културно деловање, па и посебно деловање ка Риму, остављајући неизбрисив траг не само у својим земљама већ и на целокупан простор југоисточне Европе.⁵³

Литература

Извори

- Византијски извори за историју народа Југославије IV.* (1971). САНУ: Београд.
- Доментијан, Живот светог Саве и Живот светог Симеона.* (1988). Приредила Радмила Маринковић. СКЗ: Београд.
- Латински извори за Българската история III.* (1965). Българска академия на науките, Институт за история, Софија.

⁵¹ Георги Н. Николов, Втрешнополитичкото развитие на възобновеното Българско царство (края на - края на) фактори и проблеми, ЗРВИ XLVI (2009) 167–177.

⁵² В. Марковић, *Православно монаштво и манастири у средњовековној Србији*, 109.

⁵³ Ф. Успенски, *Историја Византијског царства*, 304.

- Migne, J. P. (1844–1880). *Gesta Innocenti III, Patrologiae Cursus Completus, Series Latina*. Paris.
- Potthast, A. (1874). *Regesta Pontificum Romanorum*, vol. 1. Berlin.
- Rački, F. (1875). *Starine Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti* 7. Zagreb.
- Свети Сава, *Сабрани списи*. (1986). Приредио Димитрије Богдановић. СКЗ: Београд.
- Smičiklas, T. (1904). *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae II, Zagrabiae*.
- Smičiklas, T. (1904). *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae III, Zagrabiae*.
- Стефан Првовенчани, *Сабрани списи*. (1988). Приредила Љиљана Јухас-Георгијевска. СКЗ: Београд.
- Theiner, A. (1863). *Veterea monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia*. Rome.
- Thomas Archidiacons, *Historia Salonitica*, ed. Franjo Rački, *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium* 26, *Scriptores* 3 (Zagreb, JAZU, 1894). преузето са сајта (<http://remacle.org/bloodwolf/historiens/thomasdesplit/table.htm>, датум преузимања 01.04.12)
- Angelov, D. (2011). *Prosopography of the Byzantine World (1204–1261) in the Light of Bulgarian Sources, Identities and Allegiances in the Eastern Mediterranean after 1204*, ed. by Herrin Judtih, Guillaime S. Guillaume. London.
- Антоновић, М. (2004). Срби и Лионска унија: неуспео покушај приближавања, 950 година од великог раскола (1054) и 800 година од пада Цариграда у руке крсташа (1204) изд. Православни богословски факултет Универзитета у Београду, Београд.
- Живојиновић, М. (2004). Света Гора око 1204. године, 950 година од великог раскола (1054) и 800 година од пада Цариграда у руке крсташа (1204), изд. Православни богословски факултет Универзитета у Београду, Београд.
- Историја српског народа I*, Београд 1981.
- Калић, Ј. (1979). *Црквене прилике у српским земљама до стварања архиепископије 1219. године*. Сава Немањић-Свети Сава, *Историја и предање*. САНУ: Београд.
- Калић, Ј. (2004). *Рашка Краљевина*. Зборник радова Византолошког института XLII. САНУ: Београд.
- Максимовић, Љ. (2004). *Србија и последице IV крсташког рата*, 950 година од великог раскола (1054) и 800 година од пада Цариграда у руке крсташа (1204). Православни богословски факултет Универзитета у Београду, Београд.
- Марковић, В. (2002). *Православно монаштво и манастири у средњовековној Србији*. Арс Либри: Београд.
- Moore, C. J. (2009). *Pope Innocent III (1160/61-1216): To Root Up and to Plant*. Notre Dame.
- Николов, Г. (2009). Внутрешнополитичкото развитие на възобновеното Българско царство (края на - края на) фактори и проблеми, Зборник радова Византолошког институтуа XLVI. САНУ: Београд.

- Housley, N. (1999). *The thirteenth-century crusades in Mediterranean, The New Cambridge Medieval History, Volume V. c. 1198–c. 1300.* ed. by David Abulafia. Cambridge.
- Оболенски, Д. (1996). *Византијски комонвелт*. Просвета: Београд.
- Оболенски, Д. (1991). *Шест византијских портрета*. СКЗ-Просвета: Београд.
- Слијепчевић, Ђ. (1991). *Историја српске православне цркве I*, БИГЗ: Београд.
- Успенски, Ф. (2000). *Историја Византијског царства од 11. века до 15. века*. Zepher Book World: Београд.
- Fine, J. (1996). *The Late medieval Balkans. A Critical Survey from the late Twelfth Century to the Otoman Conquest*. University of Michigan.
- Дворник, Ф. (2001). *Словени у европској историји и цивилизацији*. Клио: Београд.
- Хафнер, С. (2001). *Српски средњи век*. Завод за уџбенике: Београд.

Vladan Stanković

INNOCENT III AND SOUTHEASTERN EUROPE

Summary: The purpose of this work is to show the relationship between the Church in Rome on one side, and Serbia and Bulgaria on the other. The primary principle of the historical methodology is that historical synthesis and works should be written based on historical sources. Following this principle, several sources have been used for this work, predominantly in Latin, which were crucial for the forming of this work. At the beginning of XIII century, during the pontificate Innocent III (1199–1216), Roman church had a great influence over the region of southeastern Europe, which was about to experience great changes. The goal of Rome to subdue as many countries as possible through the act of union and the Fourth Crusade together left serious consequences on both Serbia and Bulgaria. These two countries had been trying, in that turbulent time, to secure their independence and confirm it worldwide. Establishing a relationship with Innocent III, Stefan Nemanjic (1196–1228) and Kaloyan (1197–1207) wanted to acquire acknowledgement of their countries in the form of Royal Crowns assigned by the Pope.

Key words: The Church of Rome, Innocent III, Southeastern Europe, Serbia, Bulgaria, the crown